

лення і оптимізації творчої діяльності дизайнерів зачіски. Подальше дослідження є дуже актуальним, тому що необхідно зрозуміти та проаналізувати психологічні аспекти всього процесу конструювання художнього образу. Адже К.С. Станіславський в своїх записних книжках одного разу зазначив, що творчість митця – це психофізіологічний процес, тому неможливо вивчати творчість, не маючи ніякого уявлення про фізіологію і психологію людини [4, с. 8].

Ґрунтовний аналіз проблеми художньої творчості з точки зору сучасної загальної психології, психології творчості і психології особистості в майбутньому слугуватиме надійним підґрунтям для усвідомлення секретів опанування своєю професією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лубянська С.П. Дизайн зачіски: навчальний посібник для професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах мистецького профілю / С.П. Лубянська. – К.: Кондор, 2010 – 216 с.
2. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В.А. Моляко. – К.: «Освіта України», 2007. – 388 с.
3. Основи психології: підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – Вид. 6-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 632 с.
4. Петрушин В.И. Психология и педагогика художественного творчества: учебное пособие для вузов. – 2-е изд. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2008. – 490 с. – (Gaudeamus)
5. Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / За заг. ред. В.О. Моляко. – К.: «Освіта України», 2008. – 702 с.

Мильченко Л. А. ПОНИМАНИЕ УСЛОВИЙ ЗАДАЧИ В ПРОЦЕССЕ КОНСТРУИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗА ПРИЧЕСКИ

В статье рассматриваются особенности структуры творческого процесса конструирования художественного образа прически, а именно понимание условия задачи. Описываются результаты исследования на этапе понимания процесса конструирования художественного образа прически.

Ключевые слова: художественное конструирование, инсайт, художественный образ, арт-прическа, элементы композиции.

Milchenko L. O. THE COMPREHENSION OF CONDITIONS OF A PROBLEM IN THE HAIRCUT DESIGN PROCESS

Special structures of creative process in design namely comprehension of the task and its conditions are examined in the article. The research results of the stage of understanding in the process of haircut design are described.

Keywords: design, insight, artistic image, art-haircut, the composition elements.

УДК 159.922.63

Мициха Л. П. (м. Івано-Франківськ)

ТВОРЧЕ БЕЗСМЕРТЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізується проблема творчого безсмертя особистості. Автор розкриває екзистенціальні основи творчого буття особистості у форматі реалізації її творчого потенціалу.

Ключові слова: творче безсмертя, пізній онтогенез, творчий потенціал, творче самоздійснення, творча діяльність, артефакти, культурогенез.

*Всі радості життя – у творчості.
Творити – значить вбивати смерть.
Ромен Роллан*

Постановка проблеми. Філософія людського життя пов'язана з постійним процесом «вмирання» і «відродження», втрат і здобутків. Водночас для кожної людини їх співвідношення відрефлексовується по-різному, у відповідність від значущості змістового наповнення різних параметрів її буття. Це не лише осмислення загальної його картини, а й безпосереднє світовідчуження й переживання власного буття-у-світі в усіх його площинах – метафізичній, екзистенціальній, релігійній.

Перехід на віковий етап пізньої дорослості дає людині потенційну можливість усвідомленого духовного життя, наповненого творчістю, осмисленістю, здатність переживати власний життєвий досвід як неповторний і передавати його наступним поколінням. І цей глибоко усвідомлений і морально вистражданий шлях не тільки забезпечує духовне безсмертя людині, але й продовжує її індивідуальний шлях, наділяючи його життям, а не існуванням.

Мета статті – вивести проблему безсмертя особистості у формат її творчого самоздійснення.

Про смерть роздумують люди усіх поколінь. Але якщо дитина торкається цього питання на рівні містичного жаху, приймаючи для себе це як випадковість, що має місце з іншими, але не з нею; молода людина намагається про це говорити загально, закриваючи на це очі як на далеку перспективу, то людина старшого віку приймає її як неминучість, яку не можливо заперечити, як філософію життя, його «есхатологічну тональність». Саме у пізній період онтогенезу розуміння своєї кінечності набирає особливого екзистенційного звучання для особистості. Літня людина розуміє «крихкість» свого життя і шляху, який «добігає» кінця. «Memento mori» стає складовою рефлексії старшої людини, що з однієї сторони, вводить її в стан смирення (прийняття того, що не зміниш) а з другої, – спонукає її переосмислити своє життя, наповнити його змістом, тобто обезсмертити себе.

Всі прояви людського духа (а ми тут вбачаємо й артефакти) є «похідними світової енергії, в якій потенційно вміщуються й інші види енергій. Духовність світу передбачає використання ним «матерії для свого вияву». Так званий «еволюційний монізм» є власне проявом видимого світу в «єдиній світовій енергії» [В.М. Бехтерев]. Звідси постійна і безперервна залежність одного явища від іншого, що формує ланцюг нових відношень між ними, взаємопереходів, формуючи каркас подій, вчинків, дій та ін.

В.М.Бехтерев, вводячи поняття енергетизму у площину рефлексології, перший вивів проблему людського безсмертя у науково-психологічну площину, застосувавши закон збереження енергії (Майєр, Гемгольц) стосовно до нервово-психічної діяльності людини.

Оскільки енергія є нескінченною і має здатність переходити з однієї форми матерії в іншу, зумовлюючи безконечність руху, В.М. Бехтерев зауважував, що «духовна» особистість людини ніколи не зникає безслідно, не припиняє свого існування після фізичної смерті, а продовжується у наступних поколіннях. І це досягається за допомогою нервово-психічної діяльності, вираженням якої є енергія, що слугує імпульсом до збудження психічних (і не тільки) процесів і, відповідно, дає поштовх до нових їх проявів у зовнішньому світі. Так формується «духовний загальнолюдський організм» [1, с. 7]. «Ні одна людська дія, крок, думка, висловлювання словом, поглядом, жестом, мімікою

не зникають безслідно..., оскільки все це супроводжується відповідними органічними враженнями, що впливають на особистість, перетворюючись на нові форми діяльності в наступний період життя» [1, с. 7]. Звідси дотичність (сенсорно-перцептивна, комунікативна) інших людей до творчого продукту автора виступає формою творчого співавторства, де будь-яке енергетичне (чуттєво-емоційне) включення перетворюється за допомогою механізмів наслідування, навіювання у практично-дійові форми втілення власних мислеформ, задумів, трансформованих у процесі взаємодії у власну творчу діяльність.

Кожна людина володіє запасом енергії, запозиченої від предків (від народження) і запасом енергії, набутої нею у процесі виховання і життєвого досвіду (у тому числі творчого), а тому діючі на неї зовнішні впливи виявляються результативними у тій мірі, в якій вони здатні спонукати до активного прояву або спрямувати у відповідну сторону набуту нею раніше ресурсну енергію. В іншому випадку дія цих впливів гальмується, однак не залишається і безслідною, проявляючи себе у прихованому стані чи викликаючи відповідну реакцію протидії. Разом з тим це гальмування є актом тимчасової затримки, а не повного знищення явища [1, с. 8].

Завершивши своє земне буття, особистість не завершується у своїй родовій, етнічній та ін. абрисах існування, продовжуючи себе в інших, робить власний внесок в культурогенез, формуючи «духовну особистість середовища», «духовну особистість народу» і врешті-решт – «загальнолюдську особистість» [1, с. 10]. Творча енергія, що передається наступним поколінням залишається тим імпульсом, що спонукає інших до творчої діяльності. Мовиться про безсмертя людського духу, де особистість як творча індивідуальність «знаходить» себе в інших. Матеріальні блага недовговічні, але духовна культура людини залишається, репрезентуючи собою «синтез всієї життєдіяльності особистості даної епохи», формує особистість майбутнього. Звідси триангуляція: «смерть – життя – безсмертя» реалізується через філософсько-психологічну опозицію «вмирання – відродження».

Видатні творіння залишаються вічними самі по собі, тоді як всі інші прояви людської діяльності слугують тими імпульсами для дій інших, «агентами впливів», які у життєвому хронотопі проявлять себе у форматі нового творіння, претендуючого на вічність [1, с. 10].

Д.О. Леонтьєв зауважує: «В основі прагнення людини до самореалізації лежить не завжди усвідомлене прагнення до безсмертя, яке може усвідомлюватись у різних формах: як прагнення просунути знання, покращити умови життя людей, передати іншим знання і досвід, розкрити людям смисл і т.д. Достовірне безсмертя отримує людина, яка встигла за своє життя створити і залишити нащадкам матеріальні і духовні цінності, в які вона вклала частину себе» [2, с. 157]. Власне усвідомлення своєї кінченості спонукає людину замислитись не тільки над кількісною, але і якісною стороною свого життя. Якщо у дитячі роки, у період молодості особистість ще відкладає «на потім», «на пізніше», то починаючи із середини життя («криза середини життя») людина усвідомлює наявність лінії на горизонті. Таке рефлексування ще більш загострюється, коли людина входить у період пізнього онтогенезу, де відлік її життя йде в іншій темпоральності. Майбутнє вже не є стратегічним, зростає роль «тут-і-тепер» на фоні переосмислення минулого. Літня людина чітко зважує власні потреби і можливості. Творча особистість за умов ресурсності власного енергетичного простору намагається трансформувати досвід, знання, вміння у продукти творчої діяльності, тим самим обезсмертити себе.

Модель безсмертя людини (Див.Т.1) вміщує в собі фізичний, соціальний та духовний рівні.

Таблиця 1

Модель безсмертя людини

<i>Рівень</i>	<i>Процес</i>	<i>Мета</i>	<i>Тип безсмертя</i>
Фізичний	Репродукція	Збереження генофонду	Фізичне
Соціальний	Інтеріоризація/екстеріоризація	Соціогенез	Соціальне
Духовний	Творчість/співтворчість/	Культурогенез, духовна еволюція	Духовне

На фізичному рівні буття людини (найбільш примітивному, якщо він не вміщує наступні два рівні), можна залишити себе в іншому (подібному собі) тільки на рівні ДНК (як носій генома роду) та ін. Мовиться про людського індивіда з його біологічною спадковістю, що передається з покоління в покоління (зовнішня і внутрішня організація, з її біохімічними процесами, що відображаються в темпераменті, особливостях нервової системи тощо).

Соціальний рівень передбачає процес розвитку і формування особистості у форматі процесів інтеріоризації/екстеріоризації, що забезпечує систему від стагнації. На цьому рівні відбувається суспільний прогрес, передача досвіду від покоління поколінню. У цій площині людина «забезпечує» собі ще й соціальний тип безсмертя – як представника роду, сім'ї, соціальної організації, відповідного типу відносин тощо.

Духовний рівень передбачає процес реалізації творчого потенціалу людини – суб'єкта власної життєдіяльності.

В людині і її діяльності представлена тотальність природи, світ у безконечності, у своїй цілісності. Оскільки людина виступає «мірою всіх речей», вона тим самим реалізує свою безконечність у форматі творчої праці. Творчі можливості, іманентно закладені в ній, знаходять своє вираження на перших етапах онтогенезу в реалізації потреби у пошуковій активності, пізнанні навколишньої дійсності. Зреалізовані у процесі створення продуктів матеріальної й духовної культури, вони стають складовими в структурі особистості на рівні її спрямованості й на наступних гілках онтогенезу, детермінують її ціннісно-мотиваційну складову психосоціального життя. Творчість, що виходить за межі Я, стає вже співтворчістю, складовою культурного надбання народу, творчого потенціалу людства, рушієм духовної еволюції. «В умовах життя суспільства, – пише Тих Н.О., – індивід набуває ту чи іншу значущість не в залежності від його репродуктивної діяльності (яка, безперечно, необхідна і вагома), а у відповідність з тією долею своєї праці і творчості, яку він вносить в історичний розвиток людства» [3, с. 19].

«Власне усвідомлення конечності свого індивідуального існування перед лицем вічності породжує у людини прагнення вийти за межі цієї конечності і з найбільшою повнотою реалізувати себе у світі в рамках свого історичного життя» [4, с. 60]. Проте вихід за межі індивідуального буття для окремого індивіда, – як вважає Д.О. Леонт'єв, – можливий тільки шляхом залучення до чогось більшого, що не припинить свого існування з фізичною смертю індивіда [2, с. 157].

Завдання, які ставить перед собою творча людина на порозі вічності є досить поліфонічні за своєю спрямованістю. З однієї сторони, предметно-перетворювальна діяльність (створення об'єктів матеріальної і духовної куль-

тури), з іншої – продовження свого буття в інших. Особливо вагомою для літньої людини стає її історія, і як її вияв – прагнення написати автобіографію, мемуари. Загострюється відчуття роду – людина наче робить завершальне коло до самих своїх витоків. Звідси, вона прагне зробити генеалогічне дерево роду. Спілкування індивіда з родом через посередництво продуктів творчості є «метамотивом» усієї людської діяльності [5, с. 12].

Говорячи про різні види творчого безсмертя, Л.Є. Балашов зауважує: «Безсмертя генія – одне. Безсмертя таланта – друге. Безсмертя просто здібної у чомусь людини – третє. Людина прагне не просто до безсмертя, а до великого безсмертя, на зразок того, як людина прагне не тільки до знання, а й до великого знання. Саме творчість у її багатогранних формах (пізнання, винахід, мистецтво) відкриває перед людиною безмежні перспективи «створення» все більшого безсмертя, все більшого освоєння – завоювання часу і простору» [6].

Творчі продукти, створені попередніми поколіннями не залишаються на рівні «музейних експонатів», а транслуються наступному поколінню через психоенергетичні вклади (сутнісні сили), які розпредмечуються нащадками. Вносячи вже свій здобуток в соціогенез, кожне наступне покоління нарощує свою індивідуальність у форматі культурогенезу. Важливим мотивом творчої людини виступає прагнення продовжити власне буття в інших через передачу досвіду молодшому поколінню, прагнення «залишитись» у справі, яку продовжать діти, онуки. І навіть, якщо з часом книга (рукопис), художнє полотно, виріб та інші продукти культури зникнуть, енергія (думка, дія, слово), що вкладалась у творчий продукт своїми вібраціями ввійде в інформаційне поле землі, а звідти, в інформаційне поле нащадків, і дасть новий почин новому культуротворчому розвою. Особистість безсмертна у відповідних результатах діяльності настільки, наскільки предметна діяльність наступних поколінь вбирає в собі енергію попередніх, так як прогрес культури можливий тільки на фундаменті такої історичної наступності особистісного буття [7, с. 116].

Тільки людина, яка за все своє життя нічого не дала людям, зникає з лиця Землі безслідно. А. Адлеру (створив «науку життя» в останній період своєї творчої біографії) належать слова: «Якщо ми зараз оглянемося на спадок, отриманий нами від попередніх поколінь, що ми побачимо? ... Ми побачимо оброблену землю, дороги і будівлі; ми побачимо переданий життєвий досвід у формі традицій, філософських систем, наук і мистецтв, у способах вирішення життєвих ситуацій. Все це було залишено людьми, які внесли свій вклад у благоустрій людства. Що ж залишилось з іншими, з тими... хто питав тільки: «Що я можу взяти від життя?» Вони не залишили сліду. Вони не просто мертві; все їхнє життя було марним» [8, с. 10-11]. Тільки людина, яка за все своє життя нічого не дала людям, зникає з лиця Землі безслідно [2, с. 173]. Як зауважував Сенека: «Одні люди помирають при житті, інші продовжують жити і після смерті» [9, с. 218].

Людина на порозі вічності, завершуючи «коло свого розвитку», повертається до власних витоків, її свідомість ретранслює весь пройдений шлях. Цей вихід – «віртуальний абрис», що мов кінострічка, вимальовує калейдоскоп подій, переломлюючись і трансформуючись у свідомості людини, фрагментарно знаходить себе у значущих для неї доленосних вузлових життєвих моментах, що простягаються у ретроспективі хронотопу. Людина завершує свій земний шлях... Проте творчі енергії, напрацьовані нею – її творчий потенціал, збагачений оперативним енергопотенціалом, творчим досвідом, залишається в енергетичному полі середовища, в якому вона творила, знахо-

дить своє продовження на рівні нових ідей, починань, задумів у наступному поколінні. Серед нащадків знайдуться саме ті, які зуміють трансформувати ці енергії і асимілюватись з ними, «дати їм нове життя». Та й загалом, мова має йти «не про зміну поколінь, а про примноження поколінь» [10, с. 112].

«Тільки із відношення людини до буття, – писав С.Л. Рубінштейн, – може бути зрозуміла і вся діалектика людського життя – її конечність і разом з тим безконечність... Своїми діями я безупинно підриваю, змінюю ситуацію, в якій знаходжусь, а разом з цим безперервно виходжу за межі самого себе. Цей вихід за межі самого себе не є заперечення моєї сутності..., це – її становлення і реалізація... Заперечується тільки моє наявне буття, моя завершеність, моя конечність». І далі: «Людина, як частина буття... – реальність, в якій представлене ідеально те, що знаходиться за межами конечності» [11, с. 265], бо «життя вічне, оскільки вічний Космос», – писав В.І.Вернадський [12]. Роблячи вибір у житті, людина повинна задуматись над «безсмертним слідом на піску часу» [8, с. 265]. Пушкінське [13, с. 460]: «Нет, весь я не умру – душа в заветной лире мой прах переживет и тленья убежит», – є виразом реального творчого безсмертя людини.

І нарешті, смерть, безсмертя – це багатогранні архетипні символи, специфічна семантика яких залежить від натури самої людини й по-різному реалізується у творчості автором, стаючи предметом філософсько-психологічних студій.

Висновки.

У земному житті, в його стражданнях і проблемах є Вищий сенс, який людина має осягнути, ставлячи перед собою питання і шукаючи на них відповідь, проходячи «Per aspera ad astra» (Через терни до зірок). На цьому шляху вона перебуває у пошуку власного безсмертя, прагнучи Вічності, відчуття свого «Аз єсмь».

Головне усвідомити себе не „пігмеєм”, не „випадковістю” в руках історії чи сліпої долі, не „певним етапом еволюції матерії”, а „Творчою силою”, що конструє свій подальший шлях з небуття у Вічність.

*...Вірить в абсолютну смерть –
То лише кладовищами блукати.
Світ – величезний. Вічна круговерть.
Потрібно шлях до істини шукати...
Світ думки – він не знає меж.
Поринь у час, у простір, в речовину.
Стань над собою і скажи: – Еге ж,
Я сам зробив безсмертною людину!
В.О. Моляко [14, с. 39].*

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтерев В. М. Бессмертие человеческой личности как научная проблема / В.М. Бехтерев // Психика и жизнь. Избранные труды по психологии личности. – СПб: Алетейя, 1999.
2. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Д.А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 156–176.
3. Тих Н.А. Ранний онтогенез поведения приматов. Сравнительно-психологическое исследование / Н.А. Тих. – Л.: Изд. ЛГУ, 1966.

4. Резвицкий И.И. Личность .Индивидуальность. Общество / И.И. Резвицкий. – М.: Политиздат, 1984. – 141 с.
5. Гинзбург М.Р. Познавательная мотивация и развитие личности / М.Р. Гинзбург // Психология личности: теория и эксперимент. – М., 1982. – С. 11–20.
6. Балашов Л.Е. Жизнь, смерть, бессмертие человека / Л.Е. Балашов. Автореферат дис. на соиск. уч. ст. докт. философ. наук [спец. 09.00.11 – социальная философия]. – М., 2004.
7. Ведин И.Ф. Бытие человека: деятельность и смысл / И.Ф. Ведин. – Рига, 1987. – 212 с.
8. Adler A. What life should mean to you / A. Adler. – London: George Allen and Unwin, 1980. – 300 p.
9. Сенека. Нравственные письма к Луцилию / Сенека. – М., 1977. – С. 218.
10. Балашов Л.Е. Практическая философия или софология / Л.Е. Балашов. – М., 2007. – 574 с.
11. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. Серия: Мастера психологии. – Издательство: Питер, 2003. – 512 с.
12. Вернадський В.І. Жива речовина / В.І. Вернадський. – К.: Вища школа, 1979. – С. 49–56.
13. Пушкин А.С. Собрание сочинений: в 10 т. (1959-1962) / А.С. Пушкин. – М.: Художественная литература, 1959. – Т. 2. (Стихотворения 1823–1836).
14. Моляко В. О. Роздум Сквороди / Валентин Моляко. Домінанта. Поезії. – К., 2009. – 388 с.

Мищиха Л. П. ТВОРЧЕСКОЕ БЕССМЕРТИЕ ЛИЧНОСТИ

В статье анализируется проблема творческого бессмертия личности. Автор раскрывает экзистенциальные основы творческого бытия личности в формате реализации ее творческого потенциала.

Ключевые слова: творческое бессмертие, поздний онтогенез, творческий потенциал, творческое самоосуществление, творческая деятельность, артефакты, культуригенез.

Mishchykha L.P. CREATIVE IMMORTALITY OF A PERSONALITY

The problem of creative immortality of a personality is analyzing in the article. The author reveals the existential grounds of creative existence of a personality in the form of its creative potential.

Keywords: creative immortality, late ontogenesis, creativity, creative selfrealization, creative activities, artifacts, culturegenesis.

УДК 159.92

Мойсеєнко Л. А. (м. Івано-Франківськ)

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ АПРОБАЦІЇ
ПРИ РОЗВ'ЯЗАННІ ТВОРЧИХ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ**

В статті аналізуються психологічні аспекти активізації та оптимізації апробаційного процесу творчого математичного мислення. Описано психологічну сутність процесу апробації при розв'язанні творчих математичних задач. Розглядаються психологічні засади впровадження творчого тренінгу для активізації апробаційного процесу творчого математичного мислення. Акцентовується увага на значущості активізації його складових (когнітивної, операційної, особистісної). Обґрунтовується можливість позитивного впливу на якість процесу апробації творчих математичних задач за допомогою модифікованої тренінгової системи КАРУС.

Ключові слова: творче математичне мислення, процес апробації, когнітивна складова, операційна складова, особистісна складова, творчий тренінг, КАРУС.

Проголошений курс на перебудову освіти всіх рівнів, на впровадження інноваційних методів в навчальний процес підтверджує **актуальність**